

Kritika

Miško Kranjec. Prostor na soncu. Roman. Naša založba, Ljubljana 1937.

Kranjčeva pripovedna dela uživajo sloves pri bralcih in — kritikih. Ta paradoks v našem vsakdanjem literarnem življenju priča, da je v Kranjcu zrasel pripovednik, ki je prinesel v našo okostenelo epiko novo življenje. Ni nas prese-netil samo z bogastvom in plodnostjo ustvarjalne domišljije, še bolj nas je pridbil s tem, da je zgrabil z obema rokama življenje — enega naših najpristnejših rodov — svojih prekmurskih rojakov ter ga oblikuje in obnavlja z ljubeznijo in poštenostjo, ne glede na trenutna literarna mnenja v naših kulturni sredini.

Kranjec je naglo odprl vrata naše „literarne krčme“, kjer so socialni pesniki, bogoiskalci in podobni epigoni zadušili slednjo iskro župančičeve pesmi in Can-karjeve povesti z oblaki kozmičnega in socialnega prahu, ter je začel pripovedo-vati svoje prekmurske zgodbe s tihim nevsiljivim, malce celo dolgočasnim glasom. Nič nenavadnega, pa tudi nič vsakdanjega ni bilo v njegovih povestih. Z nobenim folklornim blagom nas ni slepil, v njegovem jeziku je samo v sintaksi zvenela dialektična melodija, njegove osebe so se le malokdaj spoprijele v dramatičnih pri-zorih. Med njimi ni bilo ne dobrih ne slabih ljudi. Vendar nas je stresal lahen drget, ko so nam začela stremeti v obraz prstena oblička prekmurskega kmečkega človeka. Kranjec nam je pričaral resnično podobo našega kmečkega človeka, ne samo Prekmurca — Slovenca sploh. To seveda ni bil malomeščanski član nacional-nih in političnih organizacij, ki igra vlogo našega kmeta pri raznih slovesnostih in paradah, niti pobožni romar, ki se enkrat na leto odtrga od dela ter polni naše romarske cerkve. Kranjec je odkril trpno bistvo naše vasi, tisto sivo sredino, ki ne sili v malomeščansko okolje vaškega župnika ali učitelja, niti ni „na dnu“ med zavrženimi hudodelskimi rodovi. Kranjčev človek pa je imel na sebi še nekaj drugega, s čimer nas je še bolj pridobil. Zdel se nam je kljub vsemu tako domač, da smo se lahko včustvovali v njegovo usodo, vendar pa tudi tako tuj, kakor da ne bi bil čisto nič podoben naši vsakdanji predstavi — o slovenskem kmečkem človeku. Dih vzhoda je vel od njega!

Ta človek nam je budil hrepenenje po planjavah prvotne domovine, v njem smo čutili srce pradavnega stepnjaka, ki je živel vegetabilno življenje, če pa je vzplamtel v animalskem afektu, tedaj je zgorel v njem do kraja.

Nekateri Kranjčevi kritiki tožijo nad pomanjkanjem etičnih in moralnih osnov njegovih del. Nesrečni so, ker ne trpe Kranjčevi ljudje faustovskih muk ter jih ne vodi pri dejanju in nehanju licemerska nemorala, temveč mislijo samo na zemljo, jed, ljubezen in pravico, ter segajo po teh dobrinah s čistimi rokami in preprostim nasmehom.

Kranjec je kot pisatelj in kot človek zvest ljudstvu in krajem iz katerih je zrastel. Nekdaj si je želel vsak naš človek, če je le umel skovati dopis za Novice in Narod, da živi kot zaslužen literat v Ljubljani. Kranjec pa se je po opravljenih šolah vrnil v domači kraj ter nima nobenih posebnih skomin po kakšni naši lite-rarni ali uradniški karieri.

V tem dejstvu se razodeva velik del Kranjčeve umetniške moči in nemoči. Poglavitna vrednost njegovega pripovedništva ni le estetska, da dobivamo po njem šele prve pripovedne umetnine v realističnem slogu, temveč tudi sociološka. More-biti je poslednja še večja kakor prva. Kranjčeve osebe so, kljub navidezni pasiv-nosti in vdanosti v usodo, znanilci hudih viharjev. In lepo spričevalo za pisateljevo duhovno občutljivost je, da izraža v svojih delih nevsiljivo, skoraj neopazno nemir in nezadovoljnost človeka in okolja, ki sta na videz brez vsakršnega notranjega in zunanjega gibanja. Kranjčev pogled ne sega bog ve kam v preteklost ne v bo-

dočnost. Zaman iščemo v njegovih delih zunanjih zgodovinskih dogodkov. Že svetovna vojska, katere reflekse na prekmursko življenje sicer tu pa tam prikazuje, je v zavesti večine njegovih oseb bolj boleč spomin kakor pa usodna realnost. Kljub temu čutimo, kako gori v dušah njegovih oseb grizoč nemir, v katerem grabijo po zemlji in ljubezni, četudi že trenutek nato obstanejo kakor osramočeni in se smehljajo v zadregi kakor otroci, ki jih zalotijo pri prvem dejanju, ležečem onstran detinske lahkovernosti in nedolžnosti. Jutri pa se že lahko dvignejo kakor vihar in razdenejo vse, kar jim zastavi pot in kar jim je morebiti še danes sveto in zaželeno.

V romanu „Prostor na soncu“ nam je orisal pisatelj življenjsko usodo treh prekmurskih mladih ljudi: Franca Holsedla, Mare Lejkečeve in Marka Čeha. Njegov oris je pomenljiv za razumevanje življenja vse prekmurske in slovenske mladine po svetovni vojski. Ti trije lanščaki so predstavniki treh najbolj vidnih plasti v današnjem vaškem kolektivu. Franc je potepuh, ki se je priklatil od bog ve kod, Mara je hčerka imovite vaške krčmarice, Marko pa sin ubožanega in zapitega vaškega trgovca. Pogrešamo samo še sinu trdnega in neutrudnega vaškega garača, toda njegovo življenje je tako enolično, da ga pisatelj ni mogel vplesti v zgodbo. Franc Mertik je ostal samo ezpizodna oseba. Z največjo ljubeznijo je oživil avtor osebnost mladega Holsedla. Ta čudežni otrok je po svoji ljubezni do življenja, po neproblematičnem, lahko bi rekli vegetabilnem dojemanju lastnega in tujega življenja v rahlem sorodstvu s Cankarjevimi otroškimi junaki. Kakor le-ti je tudi Franc brez greha in madeža, toda medtem ko se Cankarjevi otroci boje velikih ljudi in se skrivajo pred njimi ter se bratijo z naravo in sanjami, gleda Franc Holsedl odraslim ljudem mirno v obraz, kot bi jih hotel opomniti na svojo pričujočnost. Res se ne zaveda, da bi jih poterjal za kruh in dobro besedo, toda že to, da ne umakne pred njimi pogleda, priča da se bo kmalu zavedel. Škoda fanta da ga je pisatelj v trenutni lepi misli ali pa celo v romantični ironiji poslal na Španko.

Nekaj svetniškega sije iz Franca. Čeprav nam ga pisatelj premalo pokaže v dejanju, mu vendar radi verjamemo, ko nam pripoveduje, kako se zgrinjajo za njim otroci in kako si pokori odrasle.

V prvem delu romana se Franc razvije iz bednega črviča, zapuščenega od matere in ljudi, v samoraslega mladiča, ki je spregledal marsikaj, vendar pa ni zgubil vere v življenje. Svetli optimizem ga ne zapusti niti za trenutek. Neizrabljena svežost Kranjčevega umetniškega temperamenta se ni izrazila v nobeni njegovi osebi lepše in pretresljiveje. V Holsedlu drhti v resnici rosna mladost, polna življenjskega poguma, ki je tako značilna za večino doraščajočih kmečkih fantov.

Franc je šel skozi bedo vojnih let brez družine in šole. Oblikoval se je na cesti in v družbi prav tako zapuščenih sirot. Ni dober ne slab v smislu običajne besedne morale, pač pa je plemenit po neokrnjenem duhu, dobri misli in usmiljenem dejanju. V opisu njegovega življenjskega romanja je pisatelj izrekel tudi obzodbo našega vzgojništva — družinskega in šolskega.

Ob Francu je upodobil avtor pisano vrsto otroških postav, ki žive lastno življenje, a dopolnjujejo tudi njegovo podobo. Mara Lejkečeva in Marko Čeh sta po svojih telesnih in duševnih nagibih Holsedlovo poosebljeno nasprotje. Veliko ustvarjalno silo čutim iz njiju. Marko Čeh je s seksualno norostjo, s tatinsko strastjo in absolutno trdoglavostjo realnejša osebnost kakor Holsedl. Žal mi je, da avtor ni posvetil v globine, iz katerih se dvigajo takšne osebnosti, ki v vsakdanjem vaškem življenju niso redke. Tudi Mara je živo kmečko dekle. V njej je upodobil

avtor demonsko silo presitega in neutošenega krčmarskega dekleta, ki je prava nesreča za vso okolico. Edino Franca Holsedla ne more nahuditi.

Poglavitna hiba celotnega romana, ki je po vsebini in obdelavi lepo originalno delo, je, da avtor ni mogel ali ni hotel Franca v drugem in tretjem delu močnejše pritegniti v usodo Marka in Mare. Mislim, da je preveč sledil resničnemu življenjskemu poteku. Saj je za kmečke ljudi najbolj značilno, da v grozi življenjske preizkušnje pretrgajo prijateljske in sorodniške vezi ter se zavlečejo v strast ali bridkost kakor ranjena žival ter čakajo v samoti, dokler se ne stečejo ure usode. Preveč je tudi poudaril Frančevo razočaranje, da vojski ni sledila revolucija, ter ga je pognal v svojevrstno življenje, o katerem nam kaj malo pripoveduje. Slutim, da so ga k temu gnale tudi drugotne sile, ki se jim je moral vdati. Poslej Franc ne pomeni v delu mnogo več kakor svojevrsten deus ex machina, ki razpletov sicer ne povzroča, a jih vendar nekako pripravlja in razlaga, ali pa vsaj ne spre-gleda in ne prepreči tega, kar mora slutiti, da prihaja.

Tu smo pri problemu Kranjčeve umetniške tvornosti, ki so ga kritiki že po- novno pokazali in načeli. Po večini so mu očitali, da ne gradi svojih del kot arhi- tektonskih stavb, temveč da jih prepisuje iz življenja, ki ga gleda skozi posebne naočnike, ter ga razlaga v smislu apriorne doktrine. Nedvomno so Kranjčeve osebe preveč ploskovito prikazane. Vidimo jih samo v nekaterih razmerjih življenja. Pomanjkljivo je, da ne zremo ničesar o njihovih verskih predstavah, kakor tudi o njihovih odnosih do narodnostnih, kulturnih in socialnih vrednot. Kranjčevih ljudi ne molijo, ne pojejo in redko se šalijo. Ne umejo se sprostiti v delu, temveč vrtajo preradi v osebno krivico. Pisateljev odnos do človeka in življenja ni le svo- bodnost mirnega in v umetniške zakone verujočega fabulista in oblikovalca, temveč tudi upanje in srd z življenjsko vdanostjo prikritega socialnega bojavnika.

Toda to ni napaka, temveč odlika. Pravi umetnik mora krčiti nova pota. Kranjčeva zasluga je, da je do svojega tridesetega leta pokazal v desetih knjigah vrsto socialnih, gospodarskih in kulturnih problemov prekmurskega in slovenskega človeka. Do kraja je razblinil bajko o vaški idili. Pokazal nam je nove strani v duši našega človeka. Podal je vrsto umetniško uspelih študij ter dokazal, kljub očitkom, da se ponavlja, da je nedosežen oblikovalec ljudskih tipov. Zdaj, ko pre- haja v moško dobo, bo moral pokazati tudi umetniško organizacijsko sposobnost, določenejšo filozofsko poglobljenost ter bolj vsestransko umetniško resničnost.

Kar pa se tiče kompozicijskih, stilnih in jezikovnih napak, bo z naznačenim zorenjem tudi v teh vprašanih našel pravo pot, v čemer nam je porok duhovno in estetsko bogastvo njegovih dosedanjih knjig. Nobena umetniška forma ni edino- zveličavna, stvariteljski duh se vtelesa v vedno novih telesih.

Če v duhu vnovič preletim Kranjčevo delo, moram poudariti še nekaj stvari, ki so se mi posebno vtisnile v spomin. Mojstrsko je avtor orisal otroško dušo, v kateri je pokazal zlasti na dve dejstvi, ki jih preradi pozabljamo: na pubertetni nemir in na splošno amoralnost otroškega življenja. Tudi podoba otroškega komu- nizma je posneta iz globin otroškega bistva, v katerem je prvotno prav tako močen čut skupnosti kakor čut samoljubnosti. Življenje otrok, opisano v prvem delu, zadobi posebno plastičnost, če ga primerjamo z življenjem odraslih. Stari Čeh se dviga nad njimi kakor strašna razvalina umirajoče dobe. Nič manj ni značilna podoba starega žida Falkensteina. Pa tudi bežna slika Holsedlove matere, ki huščne dvakrat skozi celotno dejanje, se vtisne človeku za vedno v spomin.

Tudi kopica otrok, ki se gnete okrog glavnih junakov, je značilna, tako po lastni usodi kakor n. pr. Markova sestra Ilonka, ki je ženski pendant Holsedlov, kakor tudi kot dopolnilo glavnih oseb. Vse, kar doživlja tu otroška družba, je pisatelj prikazal z nenavadno psihološko poglobitvijo in originalnostjo. Človek bi

lahko naštel vrsto prizorov, situacij in pogovorov, ki so napisani s toliko nežnostjo in poglobitvijo, kakor jih težko najdemo v sodobni svetovni literaturi. Naj omenim samo prihod Holsedlove matere v Lepovico, njen odhod po svetu, tetino smrt, Franc na sejmu, prvo srečanje Franca s Čehovim Markom, prvi obisk pri Čehovih, Franc in Falkenstein, konec vojske, Marko in Mara v gozdu, prvič v gostilni, oče Čeh igra s Feherjem, Ilonin odhod, Franc gleda Ilonino sliko itd., itd. Vsi ti dogodki so popolnoma novi v našem slovstvu ter popolna Kranjčeva duhovna lastnina. Mislim, da pisatelj s takšno pripovedno močjo lahko mirno gleda v bodočnost. Saj ima v sebi možnost še nekaterega regenerativnega procesa, v katerih se bo vedno bolj bližal pravi, preprosti in jasni umetnosti, za katero je Kranjec rojen po osebnih in umetniških kvalitetah.

A. Slodnjak.

Slovenska šola in učitelj pred sodobnimi nalogami. Socialnopedagoški pogledi.
Napisal Martin Mencej.

Pred dvema letoma je bil v Mariboru na vzpodbudo mlajših naprednih učiteljev ustanovljen slovenski „Učiteljski pokret“ kot samostojen odsek ljubljanske sekcije „Udruženja učiteljev Jugoslavije.“ Peščica učiteljev-začetnikov je v kratkem času svojega službovanja spoznala krizo učiteljskega dela na vasi ter krizo šole in vzgoje vobče v vsem slovenskem življenju. Uvidela je, da je treba kot edino pravilni izhod iz te krize nadaljevati ono delo, ki ga je pri nas svoj čas prvi pričel dr. Fran Žgeč s svojo razpravo: Problemi vzgoje najširših plasti našega naroda (1923) in sta ga nadaljevala zaslužna obmejna šolnika K. Doberšek (Vpliv socialnih razmer na razvoj otroka na Prevaljah, 1928) in J. Jurančič na Remšniku (Iz šole za narod 1930). Duhovno sodobni slovenski učitelji so že nekolikokrat poskušali ustanoviti akcije, ki naj bi jih združevale, n. pr. Samoizobraževalno akcijo l. 1927 ali Klub prijateljev vaške kulture l. 1953, vendar so vse te akcije zaradi vnanjih in notranjih ovir prenehale. Mladi učitelji iz Učiteljskega pokreta so spoznali kot njihovi predhodniki, „da je za uspešno in sistematično delo med ljudstvom potrebno v prvi vrsti poznavanje prilik in razmer, v katerih to ljudstvo živi“ (gl. str. 56 imenovane Mencejeve knjižice). Ta dognanja so jim služila za osnovo „Okvirnega načrta za študij šolskega okoliša“. Ta načrt vsebuje program in navodila za študij življenjskega občestva šolskega okoliša. „Osrednjo točko tvori madina, njeno telesno in duševno stanje, njene potrebe in zahteve. Ker oblikujejo rast in razvoj te mladine tisočeri činitelji danega okolja, zato vsebuje načrt navodila za študij gospodarskega, socialnega in kulturnega stanja tega okolja“. (Str. 57). To pot je učiteljsko gibanje pognalo globlje in širše korenine. Mlajši učitelji so stopili v stik s svojimi enako mislečimi starejšimi predhodniki, pridružile so se in se še pridružujejo nove moči in v dveh letih je zraslo danes že dokaj vidno novo učiteljsko življenje, ki se že vidno odraža v delu na vasi, v pedagoškem tisku (zadruga: Pedagoški tisk, last: Prosveta) in v stanovski organizaciji. „Storjen je prvi korak čez prepad med učiteljstvom in ljudstvom“ pravilno ocenjuje „Delavska pravica“ učiteljski pokret v članku: Slovensko učiteljstvo dela z ljudstvom (11. avg. 1938).

Mencejeva knjižica ni namenjena le učiteljem in staršem, pač pa „vsej slovenski javnosti, ki naj v objektivni luči spozna vso perečo zapletenost naše šole in vzgoje“ (str. 5), kajti „najlepši program in najbolj koristne ideje ostanejo le programi in ideje, ako ni zanje zainteresirana širša javnost. Šele kadar terjajo družbeni razredi, interesirani na spremembi vladajočega stanja, spremembo šole in izobrazbe, pride do nove prakse.“ (str. 4). Zato se mi zdi potrebno, da opozorim na vsebino te brošure, katero bi moral poznati vsak slovenski kulturni delavec, sleherni slovenski oblikovalec.

V uvodnem poglavju, „Naše naloge in cilji“ govori avtor, znan sociolog in šolnik, o namenih zadruga „Pedagoški Tisk“, ki naj bi s krepkimi in jedrnatimi deli posegla v najbolj pereča vzgojna in šolska vprašanja našega časa in našega naroda. Učiteljstvo je nezadovoljno z „oficijelno“ pedagoško literaturo, ki zajema ves pedagoški razgled skoraj izključno iz psihologije in še to iz psihologije često le „gornjih desetisočev“. Učiteljstvo si za svoje delo želi drugačnih, stvarnejših del z drugačno miselno usmerjenostjo in ker jih drugače ne dobi, je našlo edini izhod v tem, da s a m o ustvarja dela, ki so mu potrebna. Tako so nastala v zadnjem času odlična pedagoška dela praktikov E. Vranca, Möderndorferja, Žerjava, Milice Stupanove in obravnavana Mencejeva brošura, ki je lep donesek k razčiščenju naše pedagoške krize. Ob teh dejstvih bi bil neobjektiven, ako bi zamolčal nevarnost, ki preti ob „udoru“ naših pedagoških praktikov v slovensko pedagoško literaturo in teorijo. Dana je namreč možnost, da praktik marsikateri stvari prezre in marsikaj nevažnega ali manj važnega preceni, marsikaj važnega pa podceni, zaje-majoč svoj razgled samo iz svojega neposrednega poklicnega dela. Pravilno bi bilo, da bi naši pedagoški teoretiki našli prepotrebne stike z našimi vzgojnimi praktiki in s prakso samo. Ako se to ne bo zgodilo, bodo naši teoretiki postali sušeči se ud slovenskega pedagoškega organizma in nastala bo mestoma že žal javljajoča se kulturnobojna napetost med dvema taboroma.

V poglavju „Na zgodovinski prelomnici“ očrtava pisatelj sodobnost in pravilno ugotavlja sociološki vzrok šolsko reformnega gibanja: „Stremljenje po osvoboditvi izpod sistema gospodarskega izkoriščanja in socialnega zatiranja je prineslo s seboj nove socialne, politične, splošnokulturne in — prosvetne poglede ter zahteve“. (Str. 9.) Pri tem ugotavlja, da je razen družine ostala šola še najmanj do-zvzeta za kakšno organizatorično preureditev in idejno preusmeritev, zlasti naša srednja šola, o kateri se še danes mnogo piše, a se čez ugotovitve, da je v krizi, ne pride. Še največ smisla za prevrednotenje dosedanjih šolskih in vzgojnih načel ima ljudskošolski učitelj in še ta radi tega, ker živi v razmeroma najožjem stiku z narodom, z delovnim ljudstvom.

V nadaljnjem poglavju „Postavljanje vprašanja vzgoje in izobrazbe“ govori avtor o tem, kje naj iščemo cilj vzgoje in izobrazbe, kje je kriterij, merilo za izbiranje in ocenjevanje našega vzgojnega in učnega dela. Mencej najde merilo za izbiranje vzgojnih ciljev v vsakokratni družbeni situaciji. „Klic po spremembi nosijo nove družbene sile. Tako predstavljajo sodobne pedagoške zahteve odraz zahtev in potreb širokih delovnih slojev, odraz njihove gospodarske, socialnopolitične in kulturnorazvojne usmerjenosti.“ (Str. 25.) „Da bo vzgoja in izobrazba ustrezala težnjam in zahtevam najširših slojev, katere tvorita v prvi vrsti kmet in delavec, ne more biti vzgojni cilj postavljen abstraktno in se tudi ne more zado-voljiti le s široko postavljeno nalogo kakor n. pr. „harmonično razvijati telesne in duševne sile otrokove,“ temveč je treba cilj postaviti konkretno, obstoja pa v tem: član družbe naj dobi osnovne podatke za rešitev anti-teze „jaz“ — „drugi“, „osebnosti“ — „družba“, t. j. dobi naj osnovno načelo za etično oceno samega sebe kot družbe-nega člana in dobi naj rešitev vprašanja o njegovem me-stu v družbenem napredku ter praktično orientacijo v kon-kretni življenjski situaciji in borbi. Dosledno tej nalogi sledi vzgojno in učno načelo, da morata biti vzgoja in izobra-zba povezani s sodobnostjo, to se pravi s sodobnimi raz-vojnimi tendencami, katerih nosilec so najčešče ljudske plasti vsakega naroda.“ „Trebaja je vzgajati v duhu sodobnosti.“ „Ne smemo proučevati pojave v narodi in družbi statično kot se to dogaja pri pred-

metnem pouku pač pa dinamično; pojave je treba proučevati v njihovi medsebojni zvezi, treba je pokazati, da so pojavi sodobnosti samo del občega zgodovinskega razvoja.“ (Str. 24.) Radi tega zahteva avtor v naših šolah strnjen ali celoten pouk, v vzgoji pa „demokratizacijo izobrazbe, t. j. da je vsakemu članu družbe omogočeno šolanje, da bo tako po svojih prirojenih in pridobljenih sposobnostih mogel čim bolj koristiti svojemu narodu in s tem občečloveškemu napredku in blagostanju.“ (Str. 25.)

V poglavju ‚Naša narodna šola‘ analizira avtor najprej družbeno-gospodarsko strukturo Slovenije, nakar se vrne v našo šolo, kjer ugotavlja, da je „prva karakteristična poteza naše šole, da dela po učnih načrtih in programih, ki ne upoštevajo objektivnih sil in pogojev našega narodnega življenja, predvsem ne naše vasi in našega industrijskega kraja, ki stvarno predstavljata naš narod.“ (Str. 30.) Nadalje ugotavlja, da greši naša šola še največ nad domačo zgodovino in narodopisjem, zahteva — kar Češkoslovaška že ima — politično vzgojo naše mladine, zahteva študij naše vasi, kajti „dokler bodo naša vasa, naš industrijski kraj in naša mesteca neraziskani in nedognani, so vsa prizadevanja za preusmeritev in aktivnejše poseganje šole v razvoj našega življenja brezuspešna.“ (Str. 38.) H koncu poglavja navaja našo pedagoško stolico v Ljubljani, ki bi morala dajati vso potrebno idejno oporo in pobudo za velike naloge, pred katerimi stoji danes naša narodna šola. „Upravičeno pričakujeta naša narodna šola in učitelj izdatnejšo pomoč od nje. Ali zaman?“ (Str. 40.)

Naslednje poglavje nosi naslov ‚Naša pedagoška literatura‘. Mencej bere najprej upravičeno levite naši pedagoški literaturi, ki je „licemersko tehtala sleherno „novotarijo“ in v imenu čiste pedagogike skušala ovirati naprednejše pedagoško prizadevanje. Tako je postajala vedno bolj tuja in nezaželena predvsem mlajšim učiteljskim vrstam, ki so začutile duha časa in življenjsko utripanje mladih generacij.“ (Str. 41.) Nato utemeljuje raziskovanje šolskih okolišev in otroke naše vasi in našega industrijskega kraja. Slovenski otrok je neraziskan; ker se značaji oblikujejo že v detinstvu, je potrebno spoznati otrokovo družino, njegovo okolje, kar mora biti danes prvi cilj in osnova učiteljevega izobraževalnega dela.

V poglavju ‚Slovenski učitelj‘ govori avtor o strahotno pomanjkljivi učiteljevi izobrazbi (isto velja za duhovnika kot pravi župnik Lüpke v svojem časopisu Die Dorfkirche), navaja nadalje pravilne besede učiteljskega stanovskega predsednika I. Dimnika iz lanskoletne učit. skupščine v Skoplju: Učitelj mora vedno deliti usodo z narodom. Ker pa tvorijo večino našega naroda kmetje in delavci, je prva učiteljeva dolžnost, da se seznanj z njihovimi potrebami in interesi in da postavi pouk v narodni šoli v prvi vrsti v službo potreb vseh delov našega naroda.“ (Str. 50.) „Pogoj tega pa je ideološka orientacija v tej smeri kakor tudi to, da učiteljstvo spozna narod in dušo kmečkodelavskega otroka.“ (Str. 51.) Mencej k temu pristavlja, da bo morala tudi učit. organizacija voditi svoj stanovski boj (danes slovenski učitelj ni samo nestalen v svoji službi, pač pa povrh tega še zelo slabo plačan) ne izolirano, ampak se bo „morala nasloniti na tistega, ki vodi sodno borbo in stremi za istimi cilji.“ (Str. 52.)

Mencej je s svojo knjižico izpolnil iz dneva v dan občutnejšo potrebo po konkretnem namenu slovenske vzgoje, naše šole. Sociološki vidik ga je privedel do jasnosti v vprašanjih, ki nujno zanimajo sleherno družino, slehernega učitelja in profesorja, slehernega prosvetnega delavca. Vsi ti bodo z zadovoljstvom segli po Mencejevi brošuri, marsikatero njihovo vprašanje bo našlo v knjižici odgovor.

S. K.

Dario de Tuoni, Carso. Trieste 1938. Libreria E. Borsatti. Strani 35. Izdaja v sto izvodih.

Ta zbirka sonetov nedvomno zasluži našo pozornost, neglede na čas najnovejšega političnega prijateljstva. Gre za našo zemljo, za naš Kras, ki ni dobil svoje pesniške podobe samo pri slovenskih pesnikih — pri Grudnu in Srečku Kosovelu, ampak tudi pri italijanskem Slataperju in zdaj še de Tuoniju. Oba Slovenca sta bila domačina, Krašovca, medtem ko sta Italijana tržaška izletniška ljubitelja Krasa. Torej bi se že zastran tega razmerja splačalo malo več pobaviti z odsevom te zemlje pri enih in pri drugih. Slovenski iredentist Gruden je pokazal nekaj socialno pobarvanih izrazito pokrajinskih slik, ki so domače in drage zlasti za človeka ob našem morju, čeprav presega njih nacionalni pomen daleč ta ozki okvir. Kosovelov Kras pa ni provincialno omejen, ampak je splošna podoba te zemlje, iz katere začne mladi človek boj, da bi uresničil svojo lepo misel novega človeka, in v katero se vrača, ko je sirt in ko je spoznal, da njegove sile niso kos velikim zasnutkom. Kras je bolnemu in še neizčiščenemu ekspresionistu zatočišče, ki ga sprejme kakor mati. Podobno je pojmoval to ubožno, a vendar tako lepo in dobro zemljo italijanski iredentist Slataper, ki jo je proslavil še pred obema Slovencema. V nji je našel utehe svoji večkrat nemalo bolni in kaotični čustvenosti, ob nji je bil v sebi zanimiv boj: boj slovanske okolice in zaledja z italijanskim jedrom v Trstu, ki je bil obenem boj slovanske krvi, ki se je je zavedal v sebi, z italijansko.

De Tuoni Krasa ni zajel s tako strastno, vročo in omotično besedo kakor Slataper, dasi je njegova ljubezen do te zemlje podobnega korena. To je že bolj umirjen samotni izletnik, ki se ne umika mestnemu hrupu samo v okolico, kjer izpred tihe gostilne opazuje skale, ki se ogledujejo v sončnem pristanu, ampak zahaja še dalje od ljudi na kraške vrhove, med ograde, doline s školji, brinjem in žepkom. Tu, koder odmevajo samo njegovi okovani čevlji, lahko sanja, rešuje svoja premišljevanja, spoznava sorodnost v življenju narave, s katero se tem bolj sklada, čim bolj se odteguje zankam iluzij. Ta osebni, svetobežni, rahlo refleksivni poudarek pa je na splošno v manjšini, zakaj po večjem delu je knjižica zbirka naravnih slik, vtisov z izletov, zelo spretno prenesenih v strnjeno sonetno obliko. Kolikor večkrat manjka elementarnosti in pomembnosti razpoložnja, hoče zabrisati zelo poetično besedišče, v katerem je dosti preveč lepobesednega, iz arhaične italijanske dediščine, kar napravi sonetom nekoliko virtuosno, blede podobo. Podobno je z doživljanjem narave, ki jo skuša po Rilkejevem zgledu pokazati nekam prosojno, mitično, prežeto s skrivnostno silo, ki kakor da hoče spregovoriti. Kljub nekaterim bledotam je pa vendarle znal de Tuoni zajeti v svoje verze mnogo lepote naše zemlje, ki se pač odpre le tistemu, ki je dolgo znan ž njo. Tu so podobe, ki jih doslej še niso izrabili: preprosto pokopališče sredi razvnetega petja skržatov; čar starinskosti, ki obdaja značilne nadzidke z zvonovi nad kraškimi cerkvicami; počitek pod zidom nasproti staremu Repentabru, medtem ko divja spodaj po moderni cesti „prostaštvo, upijanjeno od rdečega vina in hitrosti“; „nostalgija“ zapuščenih kamnolomov; kraške doline z vrstami trt; tiho življenje ograd, s kušaricami, skržati in govedom, ki obira dišeči žepki; školji, ki odsevajo v blede samotni svetlobi; tiho razkošje in zmagoslavje kraške pomladi; otožno plameneči vinogradi ob trgatvi; pa tudi resna postava izdelanega Kraševca, ki zbuja spoštovanje, in podoba jasnega, ljubko čistega, a vendar trdno na zemljo postavljenega dekleta iz tega ljudstva, „posvečenega nesreči“ — če prav razlagam sonet *Il tuo sorriso*. To razmerje do naše zemlje in do našega človeka

mora zbuhati simpatije za pesnika. Za lepoto, ki je je bil deležen, in tudi za novo zgodovinsko podobo Krasa, ki odseva iz njegovih pesmi, pa mu bo marsikdo zaviden, vsaj tisti, ki nam ni več dovoljeno, da bi se ji znova približali.

Lino Legiša.

Gospodarstvo

Ob naši industrializaciji

O nujnosti industrializacije v Sloveniji kot v Jugoslaviji danes ni več dvoma. Vsi se skladajo v tem, da je industrializacija potrebna zaradi zaposlitve preveška delovne moči v Jugoslaviji, preveška, ki tvori danes agrarno hiperpopulacijo in ki je glavni pojav naše stalne agrarne krize. Vsi se dalje skladajo v tem, da je industrializacija potrebna zaradi okrepitev jugoslovanskega notranjega trga kmečkih pridelkov in s tem zvezane intenzivizacije kmetijstva ter zaradi interesov državne obrambe. Z eno besedo, da je industrializacija v Sloveniji in v Jugoslaviji pogoj za gospodarski razmah.

Toda v vseh vprašanih, kako naj se industrializacija posepešuje in izvaja, so interesi različni po pokrajinah, razredih in skupinah, različne so zahteve in načela, ki naj bi usmerjala našo industrijsko politiko. Razred industrijcev in država sta glavna činitelja naše industrijske politike. V naslednjem hočemo v glavnih potezah pokazati industrijsko politiko, ki so jo vodili in jo vodijo industrijci, in industrijsko politiko beograjskih vlad. Pri tem moramo upoštevati, da je stanje industrije po dvajsetih letih obstoja države naslednje:

I.

Število prebivalstva je znašalo (po podatkih drž. statističnega godišnjaka)

v Sloveniji	31. I. 1921.	1,060.356 oseb,	v državi	11,984.911 oseb
„ „	31. III. 1931.	1,144.298 „ „ „	„ „ „	13,934.058 „

Industrija v Jugoslaviji ni zaposlila niti tretjine prirastka prebivalstva, ki znaša v Sloveniji letno okrog 10.000, v državi okrog 200.000 oseb. V Sloveniji je prirastek sorazmerno in absolutno najmanjši v vsej državi. Toda medtem ko nudi poljedelstvo v ostalih pokrajinah države, zlasti v južnih pokrajinah, še mnoge možnosti zaposlitve, tega v Sloveniji ni. Proces prehoda iz ekstenzivnega zgolj žitnega kmetijstva in zgolj pašniške, čisto nomadske živinoreje na intenzivnejše poljedelstvo s hlevsko živinorejo, je značilen za južne pokrajine; v Sloveniji je bil zaključen že pred svetovno vojno. Z Jugoslavijo je slovensko kmetijstvo v veliki meri izgubilo svoje izvozne trge, ki so bili na severu in deloma ob morju (predvsem Trst). Živinoreja, glavna panoga naše kmetijske proizvodnje za trg, je močno padla. V vseh letih po vojni, zlasti v letih krize, je naše kmetijstvo svoje izvozne trge le izgubljalo zaradi jugoslovanske trgovinske politike. Potreba po industrializaciji je bila v Sloveniji takoj po svetovni vojni zelo velika; ta po treba obstaja in bo obstajala še nadalje.

Slovenija je bila ob ustanovitvi Jugoslavije njena razmeroma najbolj industrializirana pokrajina. S priključitvijo Slovenije Jugoslaviji je slovenska industrija mnogo pridobila. Šele l. 1918. je za Slovenijo nastala možnost znatnejše industrializacije. Slovenski industriji se je odprla carinska zaščita na vsem jugoslovanskem trgu, pri čemer pa je treba poudariti, da potrošna moč jugoslovanskega trga daleč ni tolikšna, kot si jo običajno predstavljamo, ko imamo v mislih razsežnost Jugoslavije in število njenega prebivalstva. M. Mirković ceni šte-